

6

ВАЛЮТ АРИЛЖИХ ТӨВИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ БА ОЛОН УЛСЫН ТУРШЛАГА

Б.Гал

ХУРААНГУЙ:

Энэхүү судалгааны ажлаар гадаад валют арилжааны олон улсын буюу Турк, Танзани, Тайланд, Арабын Нэгдсэн Эмират Улс зэрэг улс орнуудын эрх зүйн зохицуулалт, хяналтын тогтолцоог харьцуулан судалсан болно. Судалгааны хүрээнд тухайн улсын зохицуулагч байгууллага, тусгай зөвшөөрлийн нөхцөл, хувь нийлүүлсэн хөрөнгийн шаардлага, байршлын шалгуур, үйл ажиллагаанд тавигдах шаардлага, мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх бодлогын хэрэгжилтийг авч үзсэн.

Уг харьцуулсан судалгаанд тулгуурлан Монгол Улсад гадаад валют арилжааны зохицуулалтын орчныг олон улсын сайн туршлагад нийцүүлэн боловсронгуй болгох зорилгоор бодлогын зөвлөмжийг дэвшүүлсэн.

Түлхүүр үгс: Жижиглэн гадаад валют арилжаа, гадаад валют арилжаа, валют арилжааны зохицуулалт, bureau de change, money changers, foreign exchange offices.

JEL ангилал: G28, K23

¹ СЗХ, ЗЗСХГ, Мэргэжилтэн, gal@frc.mn

АГУУЛГА

I.	УДИРТГАЛ	194
II.	ГАДААД ВАЛЮТ АРИЛЖАА	194
III.	ОЛОН УЛСЫН ТУРШЛАГА	195
	3.1 Турк Улс	195
	3.2 Танзани Улс	197
	3.3 Тайланд Улс	198
	3.4 Арабын Нэгдсэн Эмират Улс	199
IV.	МОНГОЛ УЛСЫН ӨНӨӨГИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ	200
V.	СУДАЛГААНД ХАМРУУЛСАН УЛС ОРНУУДЫН ХАРЬЦУУЛСАН ШИНЖИЛГЭЭ	203
	ДҮГНЭЛТ, САНАЛ	205
	АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ	207

ХҮСНЭГТ, ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт 1.	Турк Улсын валют арилжих төвд тавигдах шаардлага	196
Хүснэгт 2.	Танзани Улсын валют арилжих төвд тавигдах шаардлага	198
Хүснэгт 3.	Судлагдсан улс орнуудын харьцуулсан шинжилгээ	203
Зураг 1.	Гадаад валют арилжаа эрхлэгч байгууллагууд 2020–2024 он ...	201
Зураг 2.	Улаанбаатар хотод гадаад валют арилжаа эрхлэгч байгууллагууд	202
Зураг 3.	Аймгуудад үндсэн үйл ажиллагаа эрхэлж буй ББСБ–ууд	202

I. УДИРТГАЛ

Гадаад валютын арилжаа нь дэлхийн санхүүгийн зах зээл дээр өдөр бүр 7 их наяд ам.долларын гүйлгээ хийгддэг томоохон салбар бөгөөд (BIS, 2022) улс орны мөнгөний бодлого хэрэгжүүлэх, төлбөр тооцооны тогтвортой байдалд чухал нөлөөтэй.

Гэсэн хэдий ч энэ нь мөнгө угаах болон терроризмын санхүүжилтийн өндөр эрсдэлийг агуулдаг бөгөөд FATF тайланд валют арилжааны төвүүдийг өндөр эрсдэлтэй үйлчилгээний ангилалд багтаадаг. Иймээс улс орнууд энэ чиглэлийн үйл ажиллагааг тусгай зөвшөөрлийн үндсэн дээр, нарийн зохицуулалт, хяналтын дор эрхлэхийг шаарддаг. Энэхүү судалгаанд гадаад валютын арилжаа эрхлэх үйл ажиллагаанд хамаарах олон улсын Турк, Танзани, Тайланд, Арабын Нэгдсэн Эмират зэрэг орны эрх зүйн зохицуулалт, хяналтын тогтолцоог харьцуулан судалсан. Судалгаанд дараах асуудлыг авч үзсэн. Үүнд:

- гадаад валют арилжаа зохицуулалтын байгууллагын бүтэц,
- тусгай зөвшөөрөл олгох нөхцөл,
- үйл ажиллагаа явуулах байршлын

зохицуулалт (байршилд хязгаарлалт тавьдаг эсэх),

- хувь нийлүүлсэн хөрөнгийн доод шаардлага,
- өдөрт арилжаалах дээд хэмжээ,
- ажлын байр болон хүний нөөцийн шаардлага, стандарт,
- мөнгө угаах болон терроризмын санхүүжилттэй тэмцэх (AML/CFT) бодлого.

Эдгээр асуудлын хүрээнд олон улсын туршлагатай Монгол Улсад мөрдөгдөж буй зохицуулалтын орчныг харьцуулан судалж, сайжруулах боломжит санал, зөвлөмжийг боловсруулан дэвшүүлсэн.

Энэхүү судалгааны ажил нийт таван бүлэгтэй. Дараагийн бүлэгт валют арилжааны төвийн онцлогийг танилцуулж, гуравдугаар бүлэгт олон улсын туршлага, дөрөвдүгээр бүлэгт Монгол Улсын эрх зүйн зохицуулалтыг тус тус авч үзсэн. Харин сүүлийн бүлэгт судлагдсан орнуудын харьцуулсан шинжилгээ хийж, сүүлийн бүлэгт дүгнэлт болон саналыг тусгалаа.

II. ГАДААД ВАЛЮТ АРИЛЖАА

Валют арилжаалах төв (Currency exchange office, bureau de change, money changers, foreign exchange offices) нь ихэвчлэн бага дүнтэй, жижиглэн бэлэн болон бэлэн бусаар арилжаа хийдэг буюу жуулчид, гадаадад

ажиллагсад, жижиг бизнес эрхлэгчдэд үйлчилдэг.

Эдгээр шинж чанаруудаас үүдэн олон улсын байгууллагууд тухайлбал Санхүүгийн хориг арга хэмжээ авах байгууллага FATF болон

MONEYVAL²-ын тайланд валют арилжаа эрхлэхийг мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх өндөр эрсдэлтэй үйлчилгээний төрөл хэмээн ангилалд хамруулдаг.

Ийм эрсдэлийг бууруулах зорилгоор олон улсад валют арилжааны байгууллагуудад дараах нийтлэг зохицуулалтын шаардлагуудыг хангаж ажилладаг байна. Үүнд:

1. Үндсэн шаардлагууд тавина.
  - Тусгай зөвшөөрөлтэй байх
  - Хувь нийлүүлсэн хөрөнгийн доод хэмжээг хангасан байх
  - Ажлын байр, тоног төхөөрөмжийн стандартыг хангасан байх
  - Санхүүгийн нягтлан бодох бүртгэлийн ил тод хяналтын тогтолцоотой байх

- Сэжигтэй гүйлгээг илрүүлэх, тайлагнах мэдээлэх тогтолцоотой байх
2. Шаардлага хангасан бол үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрлийг төрийн эрх бүхий байгууллагаас олгоно:
    - Төв банк
    - Сангийн яам
    - Санхүүгийн зохицуулагч байгууллага
  3. Дараах нийтлэг эрх зүйн зохицуулалтыг мөрдөнө:
    - Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхээс сэргийлэх (AML/CFT)
    - Харилцагч таних журам (KYC)
    - Сэжигтэй гүйлгээний мэдэгдэл (STR)
    - Эрсдэлийн үнэлгээ болон дотоод хяналтын бодлого, хөтөлбөр, журам

III. ОЛОН УЛСЫН ТУРШЛАГА

3.1. ТУРК УЛС

Турк Улсад бага хэмжээний валют арилжааны төвүүдийн Сангийн яам (Ministry of Treasury and Finance)-ны 2018-32/45 тоот тушаалаар зохицуулдаг. Сангийн яам нь валют арилжааны төвүүдийн үйл ажиллагаанд зөвшөөрөл олгох, бүртгэл хөтлөх, хянах, шаардлагатай тохиолдолд зөвшөөрлийг цуцлах эрхтэй. Энэхүү тушаал нь валют арилжааны төвүүдийг А болон В бүлэг гэж ангилж лицензжүүлдэг.

Бүртгэл зөвшөөрөл
Үйл ажиллагааны цар хүрээгээр нь ангилж, дараах нэршлийг компанийн нэрд заавал тусгасан байна: А бүлгийн байгууллагууд “Exchange Office”, В бүлгийн байгууллагууд “Limited Exchange Office”
Тусгай зөвшөөрөлтэй эдгээр байгууллагууд нь зөвхөн гадаад валют арилжааны чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулах эрхтэй ба бусад төрлийн бизнесийн үйл ажиллагаа

² <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Methodsandtrends/Moneylaunderingthroughmoneyremittanceandcurrencyexchangeproviders.html>

эрхлэхийг хориглоно.

Мөн компанийн 10 ба түүнээс дээш хувийн хувьцаа эзэмшигчид, гүйцэтгэх захирал, ТУЗ-ийн гишүүд болон гарын үсэг зурдаг эрх бүхий ажилтнууд нь “тохиромжтой этгээд” байх шалгуурыг хангаж, хууль, зохицуулалтын хүрээнд шаардлагатай ёс зүйн болон санхүүгийн шалгуурыг хангасан байх шаардлагатай.

В бүлэг (Group B) үйл ажиллагааны хүрээ:

- Гадаад валют худалдах, худалдан авах
- Гадаад валютыг өөр хооронд нь солих
- Гадаад валютын чек худалдаж авах
- 1 кг-аас бага жинтэй, 24 каратын стандарт алт худалдах, худалдан авах

Хувь нийлүүлсэн хөрөнгийн доод хэмжээ 1 сая турк лирийн хөрөнгөтэй байх.

А бүлэг (Group A) үйл ажиллагааны хүрээ:

В бүлгийн үйл ажиллагаанд дээр дурдсанаас гадна доор дурдсан үйл ажиллагаа эрхэлнэ.

- 1 кг-аас дээш жинтэй, 24 каратын стандарт алт худалдах, худалдан авах

- Хөрөнгийн биржийн гишүүн байх нөхцөлтэйгөөр үнэт чулууг стандарт болон стандарт бус үнэт металлыг импортлох, экспортлох мөн холбогдох хууль, журмын хүрээнд хөрөнгийн бирж дээр тэдгээртэй холбоотой арилжаа хийх
- Цахим мөнгөний байгууллага болон төлбөрийн байгууллагын төлөөлөгчөөр ажиллах
- Яамнаас зөвшөөрөл авсан нөхцөлд төв оффис, салбар болон бусад тохиромжтой гэж үзсэн байршилд мөнгөний автомат машин ашиглан гадаад валют худалдаж авах, зарах, холбогдох гүйлгээг хийх
- Банкны карт болон урьдчилсан төлбөрт карт ашиглан валют арилжаа хийх.
- Валютыг гадаадад гаргах (Сангийн яамны зөвшөөрлөөр)
- Яамнаас зохистой гэж үзсэн бусад үйл ажиллагааг гүйцэтгэх

Хувь нийлүүлсэн хөрөнгийн доод хэмжээ 5 сая турк лирийн хөрөнгөтэй байх.

Хүснэгт 1. Турк Улсын валют арилжих төвд тавигдах шаардлага

Ангилал	Шаардлага
Үйл ажиллагааны нөхцөл	Валютын гүйлгээ нь тусгай касс, дансаар дамжина Яамны зөвшөөрөлгүй нэмэлт шимтгэл авах хориотой
Таних тэмдэг, ил тод байдал	Ажилтнууд болон хэрэглэгчдэд зориулсан “Салбарын зөвшөөрлийн гэрчилгээ”-г ажлын байранд байрлуулах А, В ангиллын таних тэмдэгтэй самбар байх Валютын ханшийг тодорхой харуулсан дэлгэц (доллар, евро) байх
Төхөөрөмж	Хангалттай талбай, тоног төхөөрөмж Төлбөр хүлээн авах төхөөрөмжүүд суурилуулсан байх

Камер хяналт	Камер, дүрс бичлэгийн системтэй байх /6 сар хадгалах/ Гэмтэл гарсан тохиолдолд шууд мэдэгдэнэ
А ангиллын нэмэлт шаардлага	Ерөнхий менежер: магистрын зэрэг, 3+ жилийн туршлага Дотоод хяналтын ажилтан: магистрын зэрэгтэй байх Эрсдэлийн удирдлагын систем, дотоод хяналтын хөтөлбөр байгуулсан байх AML / CFT–д нийцэх хяналтын арга хэмжээ хэрэгжүүлэх Бүртгэл, тайлан, харилцаа холбооны зохион байгуулалт
КҮС / гүйлгээний бүртгэл	20,000 TL ~ 510 USD–оос давсан арилжаанд харилцагчийг таньж баталгаажуулах үүрэгтэй.

Эдийн засгийн ерөнхий нөхцөл байдал, хөгжил дэвшлийг харгалзан үзэж шинэ валют арилжааны шинэ байгууллага байгуулах, салбар нээх зөвшөөрөл олгохыг түр зогсоох, хязгаарлах, мөн валют арилжааны төвүүдийг

Турк Улсын нутаг дэвсгэр дэх муж, гаалийн боомт, нисэх онгоцны буудалд байгуулах боломжтой байршил болон тоог тогтоох эрхийг Сангийн яам хэрэгжүүлдэг.

3.2. ТАНЗАНИ УЛС

Танзани Улсад валют арилжааны төвүүдийг Танзани Улсын Төв банк зохицуулдаг. 2023 оны 10 дугаар сарын 06–ны өдөр «Гадаад Валютын Журам, 2023» (GN No. 730 of 2023) –д нэмэлт өөрчлөлт оруулж баталсан. Уг журамд валют арилжааны төвүүдийн зохицуулалт, хяналтыг шинэчилж Валют арилжааны төвүүдийг А, В, С гэж ангилж үйл ажиллагааны хүрээг тогтоосон.

Бүртгэл, зөвшөөрөл

Ангилал А: Гадаад эсхүл дотоодын хөрөнгө оруулалттай, спот³ арилжаа, мөнгөн гуйвуулга болон бусад санхүүгийн үйлчилгээ эрхлэх эрхтэй. Гадаадын хөрөнгө оруулалттай төвүүдэд хамгийн багадаа 1 тэрбум Танзани шиллинг (ойролцоогоор 400,000 ам.доллар),

дотоодын хөрөнгө оруулалттай төвүүдэд 500 сая Танзани шиллинг (ойролцоогоор 200,000 ам.доллар) хувь нийлүүлсэн хөрөнгөтэй байна.

Ангилал В: Дотоодын хөрөнгө оруулалттай зөвхөн спот арилжааг эрхлэх эрхтэй. Хамгийн багадаа 200 сая Танзани шиллинг (ойролцоогоор 80,000 ам.доллар) хөрөнгийн шаардлага хангасан байна.

Ангилал С: Гурван одтой болон түүнээс дээш зэрэглэлтэй зочид буудлуудад байрлах, зөвхөнтухайн зочидбуудлынүйлчлүүлэгчдэд зориулсан спот арилжаа эрхлэх эрхтэй. Хөрөнгийн шаардлага тавигдахгүй боловч 1 сая танзани шиллингийн хураамж төлнө.

Валют арилжааны үйл ажиллагаа эрхлэгчид тавигдах шаардлага:

³ Спот арилжаа – гадаад валютыг тухайн өдөрт багтаан, бэлэн мөнгө, банк, санхүүгийн байгууллага, гар утасны мөнгөн үйлчилгээ эсвэл Банкнаас зөвшөөрсөн бусад хэлбэрээр зарж, худалдан авах гүйлгээг хэлнэ.

Хүснэгт 2. Танзани Улсын валют арилжих төвд тавигдах шаардлага

Ангилал	Шаардлага
Хуулийн хэлбэр	Танзани Улсад бүртгэлтэй хувьцаат компани эсхүл зочид буудал байх
Бүрдүүлэх баримт бичиг	Улсын бүртгэлийн гэрчилгээ, хувьцаа эзэмшигчдийн шийдвэр, банкны хуулга (хөрөнгө батлах), байршлын гэрээ (түрээс эсвэл өмч), камерын суурилуулалтын нотолгоо, AML дотоод журам
Зөвшөөрөл олгох хугацаа	Урьдчилсан зөвшөөрлийг 30 хоногт олгоно. Эцсийн лицензийг 6 сарын дотор авах
Ажлын байрны нөхцөл	Хангалттай талбай, камержуулалд, хамгаалалтын систем, холбооны хэрэгсэл, боловсруулалтын төхөөрөмж, нягтлан бодох бүртгэлийн систем бүгд хэвийн ажиллагаатай байх
Хөрөнгийн нөхцөл КҮС / гүйлгээний бүртгэл	Үргэлж хувь нийлүүлсэн хөрөнгийн 70%-тай тэнцэх хэмжээний хөрөнгөтэй байх. 5,000 USD-оос давсан арилжаанд хүчинтэй иргэний үнэмлэх, нотлох бичиг бүртгэж хадгална
Бичиг баримтын ил тод байдал	Валютын ханш, үйлчилгээний хураамж, хүчинтэй лиценз зэрэг мэдээллийг хэрэглэгчдэд нээлттэй, харагдахуйц байдлаар байршуулсан байх
Байршил	Нийтийн хандалттай, аюулгүй, Төв Банкнаас зөвшөөрсөн байршилд байх ёстой гэж тусгасан байна. Төв банк байрны үзлэг хийж, тохиромжтой гэж үзсэн тохиолдолд зөвшөөрөл олгоно

Валют арилжааны газар нь ажилтнуудаа өөрийн үйл ажиллагаа болон холбогдох хууль, зохицуулалтын шаардлагын талаар хангалттай сургаж бэлтгэх үүрэгтэй. Валют арилжааны төвүүд нь зөвхөн спот арилжаа

эрхлэх эрхтэй бөгөөд ирээдүйн огноотой арилжаа хийхийг хориглоно. Бүх валют арилжааны төвүүд нь үйл ажиллагааны тайлан, мэдээг Төв Банканд тогтмол хүргүүлэх үүрэгтэй.

3.3. ТАЙЛАНД УЛС

Тайландын жижиглэнгийн валют арилжааны төвүүд (Authorized Money Changers, AMC) нь гадаад валютыг бэлэн арилжих чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулах тусгай зөвшөөрөл эзэмшдэг. Тайландын Төв Банк (Bank of Thailand, BOT) нь эдгээр төвүүдийн харилцааг зохицуулах, хяналт тавих, мөнгө

угаах болон терроризмын санхүүжилтээс урьдчилан сэргийлэх үүрэг бүхий бодлого хэрэгжүүлдэг. Тус байгууллага нь валют арилжаа эрхлэгчийн үйл ажиллагааг “Rules and Practices regarding the Undertaking of Authorized Money Changers” журмаар зохицуулагддаг.

Гадаад валют арилжаа эрхлэх хүсэлтээ Тайландын Төв банкаар дамжуулан Сангийн яаманд хүсэлт гаргана. Хүсэлтийг жилд 4 удаа (3, 6, 9, 12-р сард) хүлээж авдаг.

Валют арилжаалах үйлчилгээ эрхлэх боломжтой хуулийн этгээдүүд (ангилал):

1. Гадаад жуулчдад танигдсан зочид буудал
2. Гадаад жуулчдад зориулсан үйлчилгээ эрхэлдэг байгууллага (аялал жуулчлалын компани, нисэх буудал, том дэлгүүр гэх мэт) 10 сая батаас дээш хөрөнгөтэй байна.
3. Бүх удирдлага нь Тайландын иргэдээс бүрдэх ба компани 1 сая батаас дээш хөрөнгөтэй байна.
4. Албан ёсны татваргүй дэлгүүр
5. Засгийн газрын байгууллага, төрийн өмчит аж ахуйн нэгж
6. Хил орчмын аялал жуулчлалын бүсэд байрладаг Тайландын иргэдийн эзэмшдэг хувийн бизнес

Үндсэн шаардлагууд:

- Хуулийн этгээд байх (байгууллагын бүртгэлтэй).
- 10 сая Тайланд батаас багагүй хөрөнгөтэй байх.
- Бизнесийн байр нь тодорхой байршилд, аюулгүй байдал хангагдсан, камер болон хяналтын системтэй байх.
- AML/CFT дотоод бодлого, журамтай байх.
- Тохиромжтой этгээдийн шаардлага хангахуйц удирдлагын бүтэцтэй байх.

Хуульд заасан валют арилжаалах үйлчилгээ эрхлэх боломжтой хуулийн этгээдүүд 1–5-р ангиллын этгээдүүд өдөрт нэг хүнд 800,000 бат, хил орчмын бүсэд үйл ажиллагаа явуулдаг хувийн бизнесүүдийн хувьд энэ дүн 200,000 батаар хязгаарлагдана. Мөн 50,000 бат ба түүнээс дээш гүйлгээнд харилцагчийг таньж бүртгэл хөтөлнө.

3.4. АРАБЫН НЭГДСЭН ЭМИРАТ УЛС

Арабын Нэгдсэн Эмират Улсын (АНЭУ) гадаад валют арилжааны тогтолцоо нь Төв банк (CBUAE)-ны зохицуулалтад байдаг бөгөөд валют арилжаа эрхлэх үйл ажиллагааг “Regulations Re Licensing and Monitoring of Exchange Business” журмаар зохицуулж, хяналт тавьдаг. АНЭУ-д гадаад валют арилжаа эрхлэгч нь Төв банкнаас олгосон тусгай зөвшөөрөл байна.

Гадаад валют арилжаа эрхлэгчид нь дараах нөхцөлүүдийг хангасан байна. Үүнд:

- Гадаад валютын арилжаа болон аяллын чек худалдах үйл ажиллагаанд 2 сая дирхам, мөнгөн гуйвуулгын үйл ажиллагаанд 5 сая дирхам, цалингийн төлбөрийн системд холбогдох үйл ажиллагаанд 10 сая дирхамын хувь нийлүүлсэн хөрөнгийн шаардлага тавигдана.
- Компанийн нийт хувьцааны 60-аас доошгүй хувь нь АНЭУ-ын иргэдийн эзэмшилд байх шаардлагатай.

Гадаад валют арилжаа эрхлэгчид нь дараах үүрэг, хариуцлага хүлээнэ:

- Нийт хөрөнгө нь хувь нийлүүлсэн хөрөнгийг 10 дахин нэмэлдүүлснээс хэтрэхгүй байна.
- Компанийг удирдах албан тушаалтан нь Төв банкнаас баталгаажсан туршлагатай, мэргэжлийн хүн байна.
- Компанийн эрх зүйн байдал, өмчлөл, байршил зэрэгт өөрчлөлт оруулахын өмнө Төв банкнаас бичгээр зөвшөөрөл авсан байна.
- Бүх гүйлгээний баримтыг хадгалах, харилцагчдад хангалттай мэдээлэл өгөх үүрэгтэй.
- 3,500 AED-оос давсан арилжаанд харилцагчийг таньж баталгаажуулах үүрэгтэй.

Төв банк нь гадаад валют арилжаанд дараах стандартуудыг дагаж мөрдөхийг шаарддаг:

- Тусгай зөвшөөрөл олгох болон үргэлжилсэн үүргийн стандарт
- Бизнесийн удирдлага ба засаглалын стандарт
- Эрсдэлийн менежмент ба аюулгүй байдлын стандарт
- Мөнгө угаахтай тэмцэх стандарт
- Харилцагчийн эрхийг хамгаалах стандарт

Зөвшөөрлийг 1 жилийн хугацаатай олгож, сунгана. Зөвшөөрөл сунгах хүсэлтийг зөвшөөрлийн хугацаа дуусгавар болох хугацаанаас доод тал нь 2 сарын өмнө гаргана.

IV. МОНГОЛ УЛСЫН ӨНӨӨГИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ

Монгол Улсад гадаад валютын арилжаа нь банк бус санхүүгийн үйл ажиллагааны төрөл бөгөөд тусгай зохицуулалт, хяналтын хүрээнд явагддаг. Монгол Улсын “Банк бус санхүүгийн үйл ажиллагааны тухай хууль⁴”-ийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.6-д “гадаад валютын гүйлгээ гэж гадаад валютыг худалдах, худалдан авах, түүгээр зээл олгох, баталгаа гаргах үйл ажиллагааг” гэж тодорхойлсон. Ийм төрлийн үйл ажиллагаа эрхлэх хүсэлтэй этгээд нь Санхүүгийн зохицуулах хороо (СЗХ)-ноос тусгай зөвшөөрөл авна.

Гадаад валют арилжааны үйл ажиллагаанд дараах гол хуулиуд, журам хамаарна:

- Валютын зохицуулалтын тухай хууль
- Банк бус санхүүгийн үйл ажиллагааны тухай хууль
- Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль
- Банк бус санхүүгийн үйл ажиллагааны болон зохистой харьцааны шалгуур үзүүлэлтийг тооцож, хяналт тавих журам

Зөвхөн гадаад валют арилжаа дагнан эрхлэх гэж байгаа банк бус санхүүгийн

⁴ <https://legalinfo.mn/mn/detail/103>

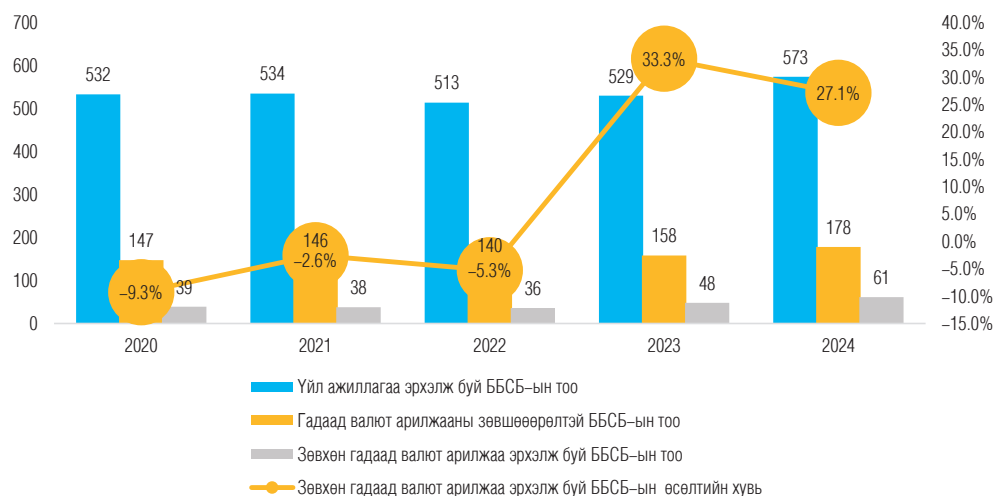
байгууллагын (ББСБ) дүрмийн сангийн доод хэмжээ 300 сая төгрөг байх бөгөөд Банк бус санхүүгийн үйл ажиллагааны бусад нийтлэг шаардлагууд, түүнчлэн “Банк бус санхүүгийн үйл ажиллагааны болон зохистой харьцааны шалгуур үзүүлэлтийг тооцож, хяналт тавих журам”-д заасан гадаад валютын арилжааны үйл ажиллагаанд тавигдах шаардлагыг хангана.

Үүнээс гадна, дээд зэрэглэлийн тав болон дөрвөн одтой зочид буудал нь Монгол Улсад жуулчлалаар ирсэн гадаадын иргэнд өдөрт 3 сая төгрөгөөс хэтрэхгүй хэмжээгээр гадаад валютыг худалдан авах, худалдах үйлчилгээ

үзүүлэх тохиолдолд ГВА эрхлэгчдэд тавигдах шаардлагууд хамаарахгүй.

2025 оны 1 дүгээр улирлын байдлаар ББСБ-ын гадаад валют арилжаа (ГВА) эрхлэх тусгай зөвшөөрөлтэй 178 ББСБ 612.7 тэрбум төгрөгийн хувь нийлүүлсэн хөрөнгөтэй үйл ажиллагаа эрхэлж байна. Үүнээс зөвхөн гадаад валютын арилжаа эрхэлдэг 61 ББСБ нь нийт 25.5 тэрбум төгрөгийн хувь нийлүүлсэн хөрөнгөтэй, 83 хувьцаа эзэмшигчтэйгээр ажиллаж байна. Эдгээрийн дотор гадаадын хөрөнгө оруулалттай 8 ББСБ багтаж байна.

Зураг 1. Гадаад валют арилжаа эрхлэгч байгууллагууд 2020–2024 он

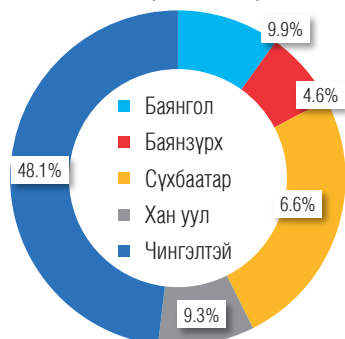

Эх сурвалж: Судлаачийн боловсруулалт

ГВА эрхлэх тусгай зөвшөөрөлтэй 178 ББСБ-ын 162 Улаанбаатар хотод үйл ажиллагаа эрхэлж байна. Улаанбаатар хотод үйл ажиллагаа эрхэлж буй аж ахуй нэгжүүдийн 48.1 хувь буюу ГВА эрхлэх зөвшөөрөлтэй 2 ББСБ тутмын 1 нь Чингэлтэй дүүрэгт үйл

ажиллагаа эрхэлж байна. Байршилд хязгаар тавиагүй тул нэг газар валют арилжаалах байгууллагууд хэт төвлөрсөн байна. Жишээлбэл: Чингэлтэй дүүрэг дэх Найман шаргад ГВА-ны байгууллагууд төвлөрсөн байдаг.

Зураг 2. Улаанбаатар хотод гадаад валют арилжаа эрхлэгч байгууллагууд

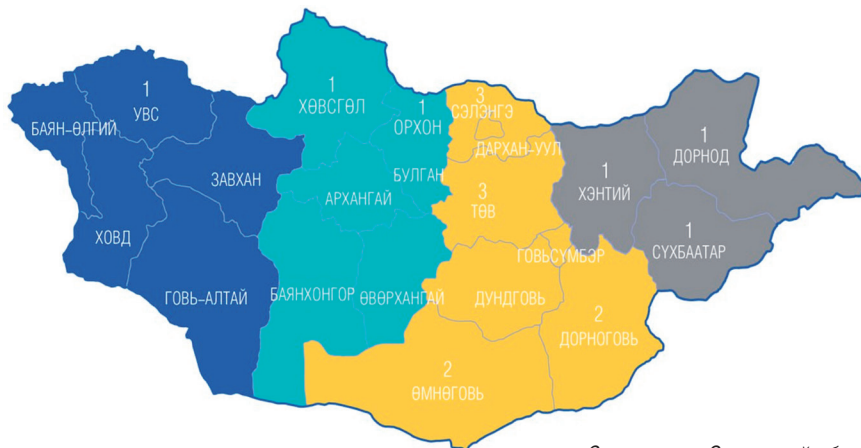

Эх сурвалж: Судлаачийн боловсруулалт

Мөн орон нутагт үндсэн үйл ажиллагаа эрхэлж буй ББСБ-ууд 21 аймгаас 10 аймагт ГВА үйл ажиллагаа эрхэлж байна доорх

зураг 3-аас харвал Төв, Хэнтий болон Орхон аймгаас бусад аймаг нь хилийн боомттой ойрхон орших аймгууд юм.

Зураг 3. Аймгуудад үндсэн үйл ажиллагаа эрхэлж буй ББСБ-ууд

Эх сурвалж: Судлаачийн боловсруулалт

Мөнгө угаах эрсдэл нь жижиглэнгийн гадаад валют арилжааны хамгийн том сорилт бөгөөд “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль”-ийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1-д заасны дагуу ББСБ-уудыг эрсдэлд суурилсан зохицуулалтад хамруулдаг тул СЗХ нь ГВА-ны үйл ажиллагаанд хяналт, зохицуулалт тавин

ажилладаг. Мөн СЗХ нь хөрөнгө оруулагч болон үйлчлүүлэгчийн эрх ашгийг хамгаалах чиглэлээр ГВА-тай холбоотой өргөдөл, гомдлыг хүлээн авч шийдвэрлэдэг. 2025 оны байдлаар ГВА-ны үйл ажиллагаатай холбоотой ямар нэгэн өргөдөл, гомдол СЗХ-нд бүртгэгдээгүй байна.

V. СУДАЛГААНД ХАМРУУЛСАН УЛС ОРНУУДЫН ХАРЬЦУУЛСАН ШИНЖИЛГЭЭ

Хүснэгт 3. Судлагдсан улс орнуудын харьцуулсан шинжилгээ

Улс	Зохицуулалтын байгууллага	Журмын нэр	Байршлын нөхцөл	Гүйлгээний дээд хязгаар	Хувь нийлүүлсэн хөрөнгө	KYC / AML	Ажлын байрны шаардлага
Турк	Сангийн яам Ministry of Treasury and Finance	Сангийн яамны 2018-32/45 тоот тушаал, 2018	Байршилд хязгаарлалт тогтоодоггүй боловч (ГВА салбаруудын нийт тоог тогтоох эрхийг Сангийн яам эзэмшинэ)	Гүйлгээний дээд хязгаар заагаагүй	Group A: 5 сая TL ~ 127,000 USD Group B: 1 сая TL ~ 25,000 USD	20,000 TL (~510 USD)	Тохиромжтой этгээдийн шалгуур хангах, дотоод хяналт, Камер шаардлага, Ажлын байрны шаардлага, Ангиллын таних тэмдэг
Танзани	Төв банк Bank of Tanzania	Bureau de Change Regulations, 2023	Төв банкнаас зөвшөөрсөн байршилд байх шаардлагатай. Үйл ажиллагаа эхлэхийн өмнөх үзлэг хийдэг.	Гүйлгээний дээд хязгаар заагаагүй	A ангилал: Гадаад хөрөнгө оруулалттай 400,000 USD, дотоодын хөрөнгө оруулалттай 200,000 USD B ангилал: 80,000 USD	5,000 USD	Камержуулалт, самбар, үйлчлүүлэгчийн мэдээллийн хана, Нягтлан бодох бүртгэл, тоног төхөөрөмж, харилцаа холбооны хэрэгсэл
Тайланд	Төв банк Bank of Thailand	Rules and Practices regarding the Undertaking of Authorized Money Changers, 2004	– Зочид буудал (гадаад жуулчдад танигдсан) – Аялал жуулчлалын компани, онгоцны буудал, сүлжээ дэлгүүр – Хил орчмын бүсэд байрлах Тайландын иргэдийн эзэмшдэг бизнес	1–5-р ангиллын хуулийн этгээдүүд 22,000 USD, 6-р ангиллын хуулийн этгээд 5,500 USD	300,000 USD, Дотоодын хөрөнгө оруулалттай 30,000 USD	50,000 бат (~1,400 USD)	Камержуулалт, Тохиромжтой этгээдийн шаардлага, Төв банкнаас боловсруулсан стандарт мөрдөх

АНЭУ	Төв банк Central Bank of the UAE	“Regulations Re Licensing and Monitoring of Exchange Business, 2014	Байршлыг Төв банк баталдаг. худалдааны бүсэд байрлах нь түгээмэл. Орон сууцны барилга, оршин суугчдын бүсэд байршихыг хориглодог.	Гүйлгээ– ний дээд хязгаар заагаагүй	Хувь нийлүүлсэн хөрөнгө нэмэлт үйлчилгээ эрхлэхээс шалтгаалан босго 2,5,10 сая дирхам (≈0.5, 1.4, 2.7 сая USD)	3,500 AED (~950 USD)	Камер, дотоод хяналт, мэдээллийн системийн шаардлага
Монгол	Санхүү– гийн зохицуу– лах хороо Financial Regulatory Commis– sion	Банк бус санхүүгийн үйл ажилла– гааны болон зохистой харьцааны шалгуур үзүүлэлтийг тооцож, хяналт тавих журам, 2025	Байршил хязгаарлаагүй	Гүйлгээ– ний дээд хязгаар заагаагүй	Хувь нийлүүлсэн хөрөнгийн хэмжээ зөвхөн ГВА 300 сая (≈84,000 USD)	20,000,000 төгрөг (~5,600 USD) дээш дүн болон сэжигтэй гүйлгээг мэдэг– дэнэ	Камер, мөнгө тоологч, ил тод байдал

ДҮГНЭЛТ, САНАЛ

Гадаад валютын арилжаа нь олон улсын санхүүгийн зах зээлийн чухал бүрэлдэхүүн хэсэг бөгөөд, мөнгө угаах болон терроризмын санхүүжилтийн өндөр эрсдэлийг агуулдагаараа онцлог. Тиймээс ихэнх улс орнууд энэ төрлийн үйлчилгээг зөвхөн тусгай зөвшөөрлийн үндсэн дээр эрхлэхийг шаарддаг зохицуулалтын тогтолцоог хэрэгжүүлдэг.

Судалгаанд хамрагдсан Турк, Танзани, Тайланд, АНЭУ зэрэг орнуудын туршлагаас дараах нийтлэг бөгөөд бодлогын ач холбогдол бүхий дүгнэлтүүдийг хийж болно:

- Зохицуулалтын байгууллага, тусгай зөвшөөрөл: Бүх улс орнуудад гадаад валютын арилжааг Төв банк, Сангийн яам эсвэл санхүүгийн зохицуулагч агентлаг хариуцан тусгай зөвшөөрлийн үндсэн дээр үйл ажиллагааг эрхлүүлдэг. Үүнд урьдчилсан шалгуур, байршлын үнэлгээ, удирдлагын бүтэц зэрэг шалгуур чухал үзүүлэлт болдог.
  - Хувь нийлүүлсэн хөрөнгийн босго, ангилал: Үйл ажиллагааны цар хүрээнээс хамааран хөрөнгийн босго ялгаатай тогтоогддог. Хамгийн өндөр босгыг АНЭУ-д (2–10 сая AED) харин хамгийн бага босгыг Тайланд (30,000 USD хүртэл) болон Монгол Улс (300 сая төгрөг) тавьсан байна. Зарим оронд ангиллын дагуу (А, В, С) ялгах практик түгээмэл байна.
  - AML/CFT ба KYC журам: Бүх улс орон AML хуулийг дагаж мөрдөж, тодорхой гүйлгээний дүнгээс дээш арилжаанд харилцагчийг таних (KYC) баталгаажуулах үүрэгтэй. Судалгаанд хамрагдсан улс орны хувьд KYC босго дүн АНЭУ–3,500 AED (~950 USD), Тайланд–50,000 бат (~1,400 USD), Танзани–5,000 USD, Турк–20,000 TL (~510 USD) байна.
- Байршлын зохицуулалт ба хяналт: Тайланд, АНЭУ зэрэг оронд арилжааны цэгийн байршлыг хязгаарладаг бол Танзани, Турк зэрэг улсад урьдчилсан үзлэгийн үндсэн дээр зөвшөөрдөг. Харин Монгол Улсын хувьд байршилд хязгаарлалт тогтоогоогүй болно.
  - Өдөрт хийх арилжааны дээд хэмжээ: Судалгаанд хамрагдсан улсуудаас Тайланд улс ГВА-ны 1–5-р ангиллын этгээдүүд: 800,000 бат (~22,000 USD), 6-р ангиллын этгээдүүд: 200,000 бат (~5,500 USD)-ын арилжааг өдөрт хийнэ. Харин бусад орнууд (Турк, Танзани, АНЭУ) дээд хязгаарыг тусгайлан тогтоогоогүй боловч AML/CFT хүрээнд тайлагнал болон хяналтын механизмыг хэрэгжүүлэн ажилладаг.
  - Үйл ажиллагаанд тавигдах нийтлэг шаардлагууд: Тохиромжтой этгээдийн шалгуур, Аюулгүй байдал хангасан камержуулалд, Ил тод байдал хангасан мэдээлэл (валютын ханш, хураамжийн мэдээлэл, тусгай зөвшөөрөл гэх мэт), хаягжуулалд харагдахаар тэмдэглэнэ.

Олон улсын туршлага болон Монгол Улсын өнөөгийн нөхцөл байдалд тулгуурлан дараах бодлогын чиглэлээр зохицуулалтыг сайжруулах санал гаргаж байна:

1. Ангилал тогтоох, нэршил ялгах: Турк, Танзани загвараар «А», «В», «С» ангилал нэвтрүүлж, хүрээ бүрд хөрөнгийн босго болон зөвшөөрөгдөх үйл ажиллагааг ялгах.

2. Үйл ажиллагааны явц дахь зохицуулалт: Валютын гүйлгээ нь тусгай зориулалтын касс болон дансаар дамжин хийгдэх бөгөөд бүртгэлтэй, хяналттай байх шаардлагатай. Камер, дүрс бичлэгийн систем нь тодорхой хугацаанд хадгалагдах бөгөөд Турк Улсын жишгийн дагуу 6 сар ба түүнээс дээш хугацаагаар хадгалахыг шаардах; гэмтэл гарсан тохиолдолд засвар, мэдэгдэл, бүртгэлийн баримтжуулалт хийх журамтай байх.

3. Байршилд хязгаарлалт тогтоох боломжууд:

- Урьдчилсан үзлэг, байршлын баталгаажуулалт (Танзани, АНЭУ-ын туршлага)
- Орон сууцны байранд байршихыг хориглох
- Нийтийн хандалт сайтай, аюулгүй байршилд төвлөрүүлэх

- Хэт төвлөрлийг бууруулах зорилгоор шинэ салбар нээхийг шат дараатай хязгаарлах (Турк Улсын туршлага)

4. Дижитал арилжаа, автомат төхөөрөмж ашиглах: Зохицуулагч байгууллагаас зөвшөөрөл этгээдүүдэд автомат төхөөрөмж (АТМ), валют арилжааны киоск машин ашиглан валют арилжаа хийхийг зөвшөөрөх.

5. Арилжааны төрөл, хязгаарлах: Үйл ажиллагааны төрлөөс шалтгаалан валют арилжааны байгууллагууд нь зөвхөн спот арилжаа хийх эрхтэй байх бөгөөд ирээдүйн огноотой, форвард, своп зэрэг арилжааны хэлбэрийг хориглох. Өдөрт хийх гүйлгээний дээд хязгаарыг тогтоох шаардлагагүй ч, AML/CFT журмаар өндөр дүнгийн арилжаанд хяналт тавих.

6. Зохицуулалтын гүйцэтгэлийн хяналт: Одоогийн мөрдөгдөж буй эрх зүйн орчны хэрэгжилт, хяналтын үр нөлөөг сайжруулах, зохицуулах байгууллагуудын тайлагналын ил тод байдлыг нэмэгдүүлж, мэдээлэл солилцоо, цахим хяналтын системийг хөгжүүлэх.

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- Монгол Улсын хууль, Валютын зохицуулалтын тухай, 1994. Эх үүсвэр: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=127>;
- Монгол Улсын хууль, Банк бус санхүүгийн үйл ажиллагааны тухай, 2002. Эх үүсвэр: <https://www.frc.mn/resource/frc/ument/2020/04/23/7w14vxm2am63fq0a/3521009dea302fb2729708d>
- [e1a19cd3472118ce0%201.pdf](https://www.frc.mn/resource/frc/ument/2020/04/23/7w14vxm2am63fq0a/3521009dea302fb2729708d);
- Санхүүгийн зохицуулах хороо, Банк бус санхүүгийн үйл ажиллагааны болон зохистой харьцааны шалгуур үзүүлэлтийг тооцож, хяналт тавих журам, 2025. Эх үүсвэр: <https://www.frc.mn/resources/Image/Document/202504/NePAv/68+78.pdf>;
- Bank of Tanzania, The foreign exchange act, 2023. Retrieved from: <https://www.bot.go.tz/Publications/Acts,%20Regulations,%20Circulars,%20Guidelines/Regulations/en/2023101310363815.pdf>;
- Bank of Thailand, Rules and Practices regarding the Undertaking of Authorized Money Changers, 2004. Retrieved from: <https://www.bot.or.th/en/our-roles/financial-markets/foreign-exchange-regulations/foreign-exchange-business/authorized-money-changers.html>;
- Central Bank of the U.A.E, Regulations Re Licensing and Monitoring of Exchange Business, 2014. Retrieved from: <https://rulebook.centralbank.ae/en/rulebook/regulations-re-licensing-and-monitoring-exchange-business>.
- The Financial Action Task Force, Money Laundering through Money Remittance and Currency Exchange Providers, 2010. Retrieved from: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Methodsandtrends/Moneylaunderingthroughmoneyremittanceandcurrencyexchangeproviders.html>;
- Turkey official gazette, Regarding the Protection of the Value of Turkish Currency, 2018. Retrieved from: https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/2/2018/12/Exchange-Offices-Legislation-of-Turkey-Communique-No.-2018-32-45-attached-to-the-Decree-32_07092018.docx;

